

Veaceslav GRATI,

doctor în drept, conferențiar universitar

al Catedrei „Drept Polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Anatolie CANANĂU,

master în drept, lector universitar

al Catedrei „Drept Polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

FACTORI DETERMINANȚI AI TERORISMULUI

Rezumat

Odată cu schimbările din lumea contemporană, caracterizată prin procese de integrare, regionalizare, globalizare, s-a modificat și conținutul conceptului de securitate internațională. Începutul noului mileniu este caracterizat de trăsături distincte ce afectează sistemul securității internaționale, conflictele etnice și religioase, sărăcia, pretențiile hegemoniste ale unor state care reprezintă riscuri majore pentru escaladarea tendințelor de separare teritorială, respectiv a terorismului în lume. Abordarea complexă a obiectivelor strategice și a mecanismelor de combatere a terorismului necesită elaborarea măsurilor practice de blocare a separatismului regional, ce se manifestă sub acoperire etnică, religioasă etc.

Cuvinte-cheie: terorism, globalizare, regionalizare, integrare, separatism, geopolitic, beligerand.

Summary

With the changes in the contemporary world, characterized by processes of integration, regionalization and globalization, has changed the concept of international security. The beginning of the new millennium is characterized by distinct features that affect the international security, ethnic and religious conflicts, poverty, hegemonic pretensions of some countries which present the major risks to the escalating trends of territorial separation or terrorism in the world. Comprehensive approach to strategic objectives and mechanisms for combating terrorism, requires elaboration of practical measures to block regional separatism manifested by ethnic and religious uncovering, etc.

Keywords: terrorism, globalization, regionalization, integration, separatism, geopolitical, beligerand.

În prezent, procesul de evoluție a societății umane este caracterizat de diverse fenomene, implicit de fenomenele **separatismului și terorismului**, fenomene aflate într-o neîntreruptă interacțiune și interdependență. În timp ce prin **separatism**, ca fenomen social-politic complex și multidimensional, se înțelege intenția de separare, de desprindere dintr-un grup social constituit, cea de a doua tendință – **terorismul** – reprezintă calea aleasă (modalitatea) de separare teritorială, recunoaștere politică și crearea unui nou stat independent.

Marcanți sunt factorii ce alimentează cele două fenomene – **separatismul și terorismul** – și care este rolul jucat de fiecare în parte în acest proces complex. Prezentul comunicat pleacă de la ipoteza generală că există o strânsă legătură între **separatism**, ca activitate umană conștientă și voluntară, concepută, organizată și desfășurată de un grup social formal sau informal constituit în vederea

satisfacerii unor interese și așteptări ale unui segment de populație, legate de obținerea statutului de entitate independentă și autonomă față de statul căruia, acum îi aparține, și **terorism**, ca mijloc violent la care apelează grupul social – partid politic sau un alt tip de asociere fondat pe criterii etnice de atingere a acestui scop. De regulă, separatiștii, dacă aleg folosirea forței pentru atingerea obiectivului strategic propus – obținerea statutului de entitate statală independentă a unei regiuni ce aparține unui stat independent, suveran și subiect activ și recunoscut al comunității internaționale, își creează structuri paramilitare. Acestea iau forma „unei armate de eliberare”, așa cum s-a întâmplat în Kosovo, Transnistria (Republica Moldova), Osetia de Sud (Georgia) sau a unei „aripi militare” cum a fost cazul cu Armata Republicană Irlandeză (IRA), ori cum este cazul organizației ETA (Spania) [1, p. 66]. În calitate de ipoteză de lucru va fi folosită următoarea: separatismul politic și cauzele acestuia constituie factori determinanți ai terorismului.

Înțelegerea corectă a cauzelor separatismului implicit ale terorismului este esențială pentru consolidarea sistemului de securitate internațională, adoptarea unor strategii de combatere a acestui fenomen, precum și pentru reducerea numărului de victime și a efectelor negative sociale, politice sau economice. Ideea potrivit căreia orice dezastru social trebuie prevenit înainte prin eliminarea cauzelor sale este pe deplin justificată, având în vedere că analiza celorlalți factori nu a dat, până acum, rezultatele scontate. Iată de ce mulți autori au încercat să analizeze terorismul pornind de la profilarea cauzelor care îl determină.

Terorismul contemporan se axează îndeosebi pe extremismul religios violent, pe extremismul politic, urmărind efectele de rădăcinării lui. Cauzele proliferării în timp a acestui fenomen continuă să fie extrem de diferite și complexe. Ele își au sorginea în adâncirea **crizelor economice, culturale și sociale, în politica de alienare a tinerilor care locuiesc ca imigranți, în recrudescența criminalității și în expansiunea rețelelor acestuia controlate de lumea interlopă** [2, p. 5].

Politologul american M. Crenshaw a cercetat subiectul terorismului sub aspectele complexe specifice acestuia pe care le-a elucidat în mai multe lucrări. În lucrarea „The causes of terrorism. Comparative politics”, autorul elucidează cu lux de amănunte cauzele care determină apariția terorismului, cum ar fi **etnia, naționalismul, separatismul, sărăcia și dificultățile economice, globalizarea, lipsa democrației, disoluția intelectualității, religia, discriminarea** [3, p. 379]. Analizând separatismul ca o cauză care determină apariția terorismului autorul îl scoate în evidență ca fiind factor determinant al acestuia.

Cercetătoarea V. Antonov a supus investigației terorismul ca fenomen în ansamblu. În lucrarea sa „Implicațiile politice ale terorismului internațional” [4, p. 11], autoarea analizează în mod detaliat cauzele apariției terorismului, esența acestuia, consecințele social-culturale ale fenomenului și, respectiv, impactul terorismului asupra sistemului de relații internaționale. Autoarea susține poziția că analiza unilaterală a terorismului, ca aplicare a violenței este una incorectă, dat fiind că există perspective de abordare multilaterală: **dimensiunile geopolitică și economică, socială, politică și militară sunt suprapuse într-o gamă de abordări conceptuale care determină terorismul.**

Conform opiniei autorului D. Diaconu, printre cauzele și condițiile imediate care generează dezvoltarea contemporană a terorismului internațional pot fi enumerate: *conflictul palestinian-israelian; conflictul dintre sărăcie și bogăție; existența a unei singure super-puteri în lume; conflictul dintre civilizații; conflictul dintre religii* [5, p. 59].

Unii cercetători consideră că, deși numărul și amploarea conflictelor care au la origine dispute teritoriale s-au diminuat, s-au amplificat și diversificat modalitățile de soluționare prin forță a divergențelor de natură etnică și religioasă [6, p. 7], care afectează direct sistemul politic internațional, generând mai multe forme de conflicte violente, inclusiv terorismul.

Românul Ioan V. Maxim consideră „Studiind amănunțit literatura consacrată terorismului (remarca unul dintre autori) putem observa că problema cauzelor care generează acest fenomen este tratată superficial. Atunci când sunt totuși abordate, concluziile la care se ajunge sunt, de cele mai multe ori, impregnate cu o puternică notă de subiectivism conducând în mod ușor spre constatarea că sunt elaborate pentru a servi unui anumit scop” [7, p. 64].

În același timp, analiza și interpretarea complexă a cauzelor separatismului și a terorismului nu trebuie confundate cu încercarea de a justifica tendințele de separare și actele teroriste în acest scop. Nu poate exista nici o îndreptățire morală pentru actele teroriste, indiferent de legitimitatea cauzelor invocate. În acest sens englezul Edward Hyams susține că „a căuta cauzele acestui fenomen nu echivalează cu încercarea de a-i asigura legitimitatea” [8, p. 82]. Totodată, înțelegerea factorilor determinanți ai terorismului nu are nimic în comun cu atitudinea de capitulare și satisfacere necondiționată a obiectivelor grupurilor teroriste.

Majoritatea analiștilor susțin că terorismul are o cauză strict politică. Orice mișcare teroristă ce capătă suficient acces la putere politică pentru a-și promova obiectivele renunță la terorism din proprie inițiativă.

Accentul pus uneori doar pe cauze politice și ideologice este înșelător. Pretinsele revendicări cu caracter politic de schimbare a societății, înfăptuire a revoluției, rezistența patriotică împotriva unui ocupant străin, mișcările de eliberare națională nu pot fi considerate drept elemente fundamentale pentru înțelegerea și explicarea terorismului, după cum nici a pune pe primul plan în cercetarea cauzelor fenomenului terorist dereglările psihologice, mizeria, violența, nedreptățile sociale, problemele rasiste, economice etc. nu poate conduce la concluzii corecte [9, p. 44]. O opinie pertinentă exprima și profesorul de origine sârbă Vajim Dimitre-*vić*, care susținea că: „Anumite origini ale terorismului pot fi deplorabile (rasism, colonialism, violarea drepturilor omului) dacă se ține seama de faptul că teroriștii în ansamblu provin din minorități frustrate” [10, p. 20].

Analizând în esență fenomenele separatist și terorist, **se pot scoate în evidență o serie de cauze proprii etapei actuale de dezvoltare a omenirii**, cum sunt: **conflictele sociale**, din diverse state ale lumii, determinate de situații interne de diverse nuanțe (religioase, politice, economice, xenofobe, rasiste, extremiste, naționaliste, separatiste etc.); **conflicte politico-militare** din diferite zone ale lumii, dominate de interese majore, un loc important ocupându-l lupta pentru putere dusă deschis sau în secret de către forțe interne cu sprijin extern, inclusiv de către

organizații de tip criminal, ori terorist; expansiunea continuă și tot mai accentuată a fundamentalismului islamic.

Între cauzele care favorizează apariția și dezvoltarea fenomenului separatist, implicit cel terorist, mai pot fi menționate [11, p. 17]: **vidul de putere** sau insuficienta structurare a instituțiilor ce au atribuții în prevenirea și combaterea fenomenelor infracționale grave; virulența tot mai crescută a unor fenomene infracționale (violența, crima organizată, traficul de droguri și de armament, migrația ilegală etc.) și interferarea tot mai acută a acestora cu activitatea teroristă; lipsa de coordonare la nivel global, zonal și regional a măsurilor antiteroriste necesare combaterii acestui flagel; destructurarea, reducerea sau desființarea unor forțe armate convenționale sau speciale aparținând în principal fostelor state socialiste, ceea ce a făcut ca unii specialiști din cadrul acestora să se pună în serviciul unor organizații și grupări teroriste.

În sfârșit, dar nu pe ultimul loc, se situează cauzele de natură politică: politica de dominație, expansiune și hegemonie, discriminare rasială și de apartheid; amestecul în treburile interne ale altor state, teroarea în masă, exodul forțat al populației; intensificarea activităților organizațiilor fasciste, neofasciste și extremiste; lipsa unor drepturi politice, economice și sociale, sărăcia, foametea, mizeria, frustrările de orice fel; birocrăția, corupția, influența grupurilor mafioate; traficul de droguri și contrabanda cu armament, explozivi și materiale radioactive; rata mare a șomajului din unele țări etc.

Generalizând cele expuse, conchidem că separatismul implicit terorismul privity ca vulnerabilități intensificate în ultimii ani sunt determinate deopotrivă de un ansamblu coerent de factori diferiți ca natură, dar interdependenți ca mod de manifestare. În opinia noastră, ei pot fi grupați, potrivit criteriului ales, în mai multe categorii. Astfel, conform criteriului „origine”, **se disting: cauze externe și cauze interne**. Din prima categorie fac parte: **globalizarea și integrarea regională**. Ambii factori promovează interesele unor mari puteri ale lumii (actori statali) și ale unor companii, bănci transnaționale (actori nonstatali) în dauna intereselor naționale. De aceea, efectele generate de aceste cauze pot fi speculate de către separatiști-teroriști în susținerea obiectivelor lor de creare a unor noi entități statale, care, afirmă ei, ar servi mai bine interesele celor pe care îi reprezintă, ingerința externă, adică cea a statelor care nu au nimic de a face în regiune (SUA, Arabia Saudită în zona Caucaz, de exemplu) [12, p. 75].

Din categoria factorilor interni fac parte: lupta interetnică a micilor state și a micilor etnii care intră în competiție cu marile state. Acest factor este bine cunoscut în zona Caucazului. Astfel, cecenii sunt inamicii rușilor și osetinilor. Georgienii sunt împotriva osetinilor. Armenii sunt împotriva turcilor, azerilor și georgienilor. De aici o serie de conflicte active sau înghețate în zonă. Dacă se păstrează exemplul zonei Caucaz, mișcările separatiste există sub o formă destul de dezvoltată în Kurdistanul turc și iranian, în provincia Hakkîri, în Azerbaidjanul iranian, în Georgia (Abhazia și Osetia de Sud). Mai există și alte regiuni din lume unde mișcările separatiste sunt active, printre care pot fi menționate, în Europa, Spania (Catalonia, Țara Bascilor), Franța (Corsica), Italia (nordul țării față de sud); în Asia, China (Tibetul, de exemplu), Indonezia (Timorul de Est); în Ame-

rica de Nord, Canada (Quebec). În această linie poate fi inclus și cazul Kosovo (care probabil i-a inspirat pe rebelii tibetani), fiind un exemplu elocvent: albanezii din Kosovo și-au obținut independența de a fi liberi de Serbia, dar ei au devenit o colonie a Uniunii Europene, care servește de cea mai mare bază militară și cel mai important terminal petrolier american din lume. Un Tibet independent ar deveni, la rândul său, o bază americană dirijată împotriva Chinei, Indiei și Rusiei [13, p. 2].

Alături de cauzele menționate mai sus pot fi reliefați și **factorii sociali**. Din rândul lor fac parte religia, sistemul ierarhiilor sociale întemeiate pe diverse criterii subiective, limba, cultura, nivelul de dezvoltare economică. Potrivit criteriului natura factorilor, se disting: **factori economici, factori politici, factori lingvistici și religioși**.

Separatismul economic a acționat alimentând mișcări separatist-teroriste și continuă să o facă și în prezent. Acesta s-a văzut în Iugoslavia. Desigur, exista o problemă de coabitare națională între diferitele entități iugoslave. Totuși mișcarea de despărțire a fost dată de sloveni, pentru că ei erau cei mai bogați, pentru că aveau un PIB pe locuitor de două la trei ori superior PIB-ului mediu pe locuitor în federație, pentru că ei și-au zis: „independenți vom fi mai ușor integrabili în UE”. La fel, statele din ex-URSS apelează la separatismul economic [14, p. 9]. Alte exemple în acest sens pot servi: Catalonia în Spania, în Italia nordul, regiunea cea mai bogată are tendințe separatiste. Practic, se asistă la o dezagregare a statului-națiune, cu reunirea regională, pe de o parte, și cu trezirea micilor națiuni, pe de altă parte. Clasele politice naționale sunt concurate de structura europeană și de structurile locale. **Regimul politic democratic** dintr-o serie de state europene, de exemplu, oferă căi adecvate de manifestare a mișcărilor separatiste. Tentațiile naționale sunt foarte puternice în Europa, mai exact din cauza construcției europene: aceasta pentru că Europa dă un acoperiș comun ansamblului de europeni, astfel că flamanzii și valonii nu mai au nevoie de statul belgian. În mod similar, se petrec lucrurile și în Canada, unde provincia Quebec se vrea independentă și autonomă [15, p. 7]. Tot în această categorie de factori se poate include „dreptul popoarelor de a dispune de ele însele”, adică revendicările naționale. Anumite minorități din unele state nu mai vor să trăiască sub dominația unui popor care nu este al lor – exemplele merg de la Kosovo la Cecenia.

Factori lingvistici și religioși. Într-o serie de state există mai multe religii și se vorbesc mai multe limbi. Cea care este dominantă din punct de vedere numeric caută să-și impună ideologia și conduita adepților celorlalte religii, prin toate mijloacele posibile, de la cele pașnice la cele violente. Pentru a ilustra această situație exemplul oferit de Sri Lanka este convingător. Luptele între guvern și separatiștii tamili au aruncat pe drumurile din Sri Lanka zeci de mii de civili terorizați. Treizeci de ani de luptă: atâția ani a lăsat în urma sa mișcarea separatistă a tamililor. Factorul-cheie al istoriei din Sri Lanka este simultan expresia mobilizării spontane a unei minorități autohtone în jurul revendicărilor politice și lingvistice, și fructul unei acțiuni politico-militare de mare anvergură fondate pe o puternică organizație transnațională, Tigrii eliberării Eelam-ului tamil [16, p. 14]. Potrivit separatiștilor, cadrul instituțional democratic actual nu oferă nici o garanție minorităților lingvistice și religioase, și numai crearea unui stat separat poate răspunde aces-

tei așteptări. Ei revendică un teritoriu numit Tamil-Eelam, format din provincia nord-est, cuprinzând portul din Trincomalee și regiuni din sud-est ale insulei în care populația musulmană este mai numeroasă decât alte populații.

După caracterul lor, factorii determinanți ai separatismului-terorismului se pot grupa în două categorii: **factori generali** (globalizarea, conjunctura internă și internațională favorabilă, interesele strategice ale uneia sau alteia dintre marile puteri ale lumii); **factori specifici**, adică proprii fiecărui caz de separatism politic în parte.

Globalizarea conduce la intensificarea schimbului de informații, iar aceasta are ca rezultat integrarea culturilor naționale, care prioritar se realizează prin sacrificarea valorilor identitare și a tradițiilor. Procesul în cauză este privit în mod critic, fiind interpretat în sensul că tradițiile seculare sunt substituite cu unele valori externe, străine, care nu exprimă decât consumatorism vulgar, sexualitate și violență. Numeroase grupări au făcut apel solicitând revenirea la practicile religioase fundamentaliste, precum utilizarea Shariei sau promovarea învățămintelor biblice în școli. Când tentativele lor s-au confruntat cu rezistența din partea maseilor, aceste grupări au recurs la violență, la acțiuni teroriste în atingerea obiectivelor propuse [17, p. 22].

Acțiunea acestor factori generali și specifici generează o serie de efecte. Un prim efect, și poate cel mai dur prin manifestările sale profunde și durabile, este acela că procesul creării unui stat prin secesiune se face prin război și confruntare. De aici pierderi de vieți omenești, distrugeri de bunuri materiale, abuzuri din partea fiecărui beligerant. Un al doilea efect îl reprezintă multiplicarea numărului statelor prin apariția de entități slabe – economic, social, demografic, cultural, politic, militar – care nu se pot impune pe plan internațional. Aceste state creează, din această cauză, zone de fragilitate deschise la procesele de destabilizare care afectează statele vecine și nu numai. Exemplele oferite de unele state constituite prin „spargerea” Iugoslaviei susțin din plin asemenea afirmații prin crearea unor noi state precum Croația, Macedonia, Slovenia, Kosovo.

Bibliografie

1. Dr. Dușu Petre, Globalizare versus separatism politic. Editura Universității Naționale de Apărare «Carol I», București, 2010.
2. Văduvă Gh., Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale în condițiile statutului României de membru al NATO. Editura „Universității Naționale de Apărare”, București, 2005.
3. Crenshaw M., The causes of terrorism. Comparative politics. The City University of New York, 1981.
4. Antonov V., Implicațiile politice ale terorismului internațional. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2007.
5. Diaconu D., Terorismul – repere juridice și istorice. Editura „All Beck”, București, 2004.
6. Dinu M., Alexandrescu G., Surse de instabilitate. Editura Universității Naționale de Apărare «Carol I», București, 2004.

7. Ioan V. Maxim, Terorismul, cauze, efecte și măsuri de combatere. Editura „Politică”, București, 1989.
8. Edward Hyams, Terrorist and Terrorism, Dent, London, 1990.
9. Ioan V. Maxim, Terorismul, cauze, efecte și măsuri de combatere. Editura „Politică”, București, 1989.
10. Vajim Dimitrevič, Rescue de politique internationale, nr. 886, Paris, 1987.
11. Cf. Lucian Stăncilă, Ion Burghilea, Participarea Armatei României la combaterea terorismului. Editura „Universității Naționale de Apărare”, București, 2005.
12. Dr. Dușu Petre, Globalizare versus separatism politic. Editura Universității Naționale de Apărare «Carol I», București, 2010.
13. Tibet: Le jeu dangereux des séparatistes, <http://coterue.overblog.com/article-18583883.html>, p. 2.
14. Boniface Pascal, Le mouvement de balkanisation de la planète ne cesse de s'accélérer, <http://www.fsa.ulaval.ca/personnel/vernag/eh/f/cause/lectures/Pascal%20Boniface%20balkanisation.htm>.
15. Jean-Pierre Chabot, Liens entre la notion du séparatisme au Québec et la religion catholique, <http://www.leseditionsjpchabot.com/textes/religionetpolitique.pdf>
16. Cédric Gouverneur, Un Etat «de facto», pour les Tigres tamouls, Le Monde diplomatique, février 2004.
17. Dincu A., Fața nedorită a globalizării: crima organizată și terorismul. <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2004/a28.pdf> (vizitat la 05.03.2017).